

Barbara Subko, Krzysztof Kopczyński

Działalność Pracowni Słownika Języka Cypriana Norwida UW

Biuletyn Polonistyczny 28/3-4 (97-98), 125-129

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIAŁALNOŚĆ PRACOWNI SŁOWNIKA JĘZYKA CYPRIANA NORWIDA

Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida (SN) powstała na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego w październiku 1983 r. Kierownictwo zespołu objęła inicjatorka jego powołania, doc. dr hab. J. Puzynina. Utworzono Radę Redakcyjną, w skład której weszli: doc. dr hab. J. Axer (UW), prof. I. Bajerowa (UŚl.), prof. K. Górski (UMK), doc. dr hab. M. Grabowska (UW), prof. O. Jurewicz (UW), prof. Z. Libera (UW), dr hab. Z. Łapiński (IBL), doc. dr hab. S. Makowski (UW), prof. M.R. Mayenowa (IBL), doc. dr hab. J. Puzynina (UW), doc. dr hab. Z. Słoni (UW), doc. dr hab. J. Sambor (UW), prof. T. Skubalanka (UMCS), prof. I. Sławińska (KUL), prof. Z. Stefanowska (IBL), prof. Z. Sudolski (UW), prof. M. Szymczak (UW), doc. dr hab. Z. Trojanowiczowa (UAM). Status konsultanta przyjął J.W. Gomułicki. W trakcie prac dokooptowano do Rady: doc. dra hab. J. Bartmińskiego (UMCS), dra J. Bienia (Inst. Informatyki UW), prof. M. Głowińskiego (IBL), doc. dra hab. F. Pepłowskiego (IBL), prof. S. Sawickiego (KUL). Rada Redakcyjna zebrała się już dwukrotnie: w grudniu 1983 i listopadzie 1984 r. Na ostatnim posiedzeniu postanowiono powołać dwa zespoły robocze rady: tekstologiczny (w jego skład, poza członkami rady, wszedł dr J. Fert) i językoznawczy. Na zebraniach zespołów dyskutowane będą kwestie szczegółowe związane z bieżącą pracą nad słownikiem, m.in. opracowaniem systemu kwalifikacji gramatycznych hasel oraz podstaw tekstowych słownika - co istotne w wypadku istnienia paru autografów, odpisów, wydań za życia autora.

Zatrudniono dwóch pracowników na etatach naukowo-badawczych, a trzeciego - na etacie inżynieryjno-technicznym. Stałą lub okresową współpracę w ramach godzin zleconych podjęło 15

osób: pracowników naukowych, absolwentów i studentów starszych lat polonistyki. Zespół ten zbiera się na cotygodniowych zebraniach naukowych i organizacyjnych.

x

SJN ma rejestrować całość słownictwa Norwida wydobytą z autografów i druków. Poza sferę zainteresowań twórców SJN pozostaną tylko teksty w całości pisane w języku obcym, przy czym szczegółowe rozstrzygnięcia dotyczące traktowania listów pisanych częściowo po polsku, częściowo po francusku, zostaną podjęte później. Każdy artykuł hasłowy przyniesie pełny rejestr kontekstów, w jakich dany wyraz występuje; wyjątki stanowić będą najczęściej używane spójniki, przyimki i partykuły, dla których podane zostaną jedynie lokalizacje. Za podstawę opracowania kontekstów przyjmuje się oryginały autografów poety (w wyjątkowych wypadkach, gdy oryginały są przechowywane poza granicami kraju lub niedostępne z innych powodów - fotokopie lub mikrofilmy). Autograf jest porównywany z innymi istniejącymi przekazami. Konteksty opracowywane na podstawie autografu podawane są w transliteracji (wg przygotowanej w pracowni instrukcji). Kwestia, czy transliterować teksty, których autografy są zniszczone lub zaginione, odtwarzane zatem na podstawie odpisów lub druków, stanowić ma przedmiot dalszych rozstrzygnięć.

Ostatni tom słownika zawierać będzie podawane w transkrypcji indeksy: frekwencyjny (rangowy), leksemów, a tergo leksemów, ew. indeks rymów oraz tabele ujmujące ilościowo udział poszczególnych części mowy oraz wybranych form fleksyjnych. Przewiduje się osobne indeksy dla słownictwa tekstów uznanych za podstawowe i oddzielne dla słownictwa wariantów.

SJN w swych założeniach mieści się w tradycji zapoczątkowanej w Polsce przez Słownik Języka Adama Mickiewicza. Koncep-

cje metodologiczne i aparat filologiczny (przyjęte skróty itp.) wzięte zostały stamtąd. SJN będzie miał układ alfabetyczny, artykuły hasłowe zawierać będą dane, które uwzględni Słownik Języka Adama Mickiewicza (frekwencja, wykaz słowoform, formy owo-
czne). Przewiduje się jednak zmiany polegające na uwzględnianiu w artykule hasłowym zróżnicowania na słownictwo wierszy, prozy, notatek i listów (prezentowane w chronologicznej kolejności). Dodatkowo mają być wprowadzone informacje o konotacjach charakterystycznych dla poszczególnych wyrazów oraz odpowiednio oznaczone hasła, które nie występują w postaci użytej przez Norwida w innych słownikach XIX-wiecznych.

Przy ustalaniu ogólnej koncepcji SJN - poza doświadczeniami autorów SJAM - wzięto także pod uwagę wyniki prac nad Słownikiem Ludowych Stereotypów Językowych (zespół doc. Bartmińskiego z UMCS), Słownikiem Języka Kochanowskiego (zespół prof. Kucały z IJP PAN) oraz - w wyborze - badania obce (konkordancje do poezji Baudelaire'a, słownik języka Dantego, prace nad słownikiem Ibsena, Słownik Języka Puszkina).

Autorzy zdają sobie sprawę, że zadanie, jakie podjęli, obliczone jest na wiele lat. Trudno dokładnie przewidzieć tempo i ostateczny wynik prac. Dlatego też nie chcą ograniczać się do - niewątpliwie najważniejszych dla samego słownika - prac nad kartoteką. Na początek pragną przygotować i wydać - na podstawie skończonej już kartoteki "Vade-mecum" - konkordancje i indexy do tego cyklu poetyckiego, a w następnej kolejności ewentualnie - do całej poezji Norwida. Będą to w zasadzie konkordancje liniowe, obejmujące przeciętnie 114 znaków graficznych, tj. mniej więcej dwa wersy. Przy dzieleniu minimalnego kontekstu stosuje się kryterium formalne, z ograniczeniem do jednej strofy. Lewostronny kontekst wyrazu kluczowego będzie

wynosił 50 znaków graficznych, zaś prawostronny - 64 (łącznie z wyrazem kluczowym). Tekst konkordancji będzie podany w transkrypcji, z uwzględnieniem autorskich skreśleń (fleksyjnych, słowotwórczych, leksykalnych) oraz późniejszych dopisków i słownictwa wariantowego kolejnych redakcji wiersza. Przy opracowaniu tekstu oczyszczonego z pomyłek i nieścisłości wydawniczych, nie są brane pod uwagę hipotetyczne rekonstrukcje edytora, jak również uzupełnienia dokonywane na innej niż autograf podstawie tekstowej.

Pracownia nie ogranicza się do prac leksykograficznych. W roku akad. 1983/84 zorganizowano cykl odczytów i dyskusji poświęconych twórczości Norwida. Dr J. Fert mówił o problemach edytorskich "Vade-mecum", prof. I. Bajerowa wygłosiła cztery wykłady na temat wybranych problemów badań nad językiem XIX w., prof. M. Głowiński interpretował wiersz "Purytanizm" (z "Vade-mecum"), ks. prof. J. Tischner mówił o zagadnieniach hermeneutyki na przykładzie tekstów Norwida. Ponadto zaproszono prof. D. Michałowską z recytacją "Rzecz o wolności słowa", którą poprzedziło słowo wstępne prof. Z. Stefanowskiej. Spotkania te wzbudzały zwykle duże zainteresowanie.

Problematyki języka Norwida dotyczą także powstające w zespole prace magisterskie i doktorskie. Wyniki badań szczegółowych - wykorzystujących materiał z kartoteki SJN - zamierza się przedstawić na sesji naukowej, zaplanowanej na początek roku akademickiego 1985/86.

x

Przyjęto następującą technikę pracy. Kartoteka SJN powstaje metodą tradycyjną, natomiast konkordancje i indeksy będą opracowywane przy pomocy komputera. Tekst Norwida (wg "Pism wszystkich" wydanych przez J.W. Gomulickiego) podzielony zosta-

nie na fragmenty uwzględniające wielkość fiszki (format A5). Przy delimitacji stosuje się kryteria zmierzające do zachowania całościowego sensu danego fragmentu. Tak przygotowany tekst jest przepisywany na maszynie. Na pierwszym egzemplarzu dokonuje się transliteracji. Jest on następnie powielany w ilości odpowiadającej liczbie zawartych w nim wyrazów.

Kolejnym etapem pracy jest hasłowanie i opis gramatyczny form dokonywany na podstawie instrukcji hasłowania (opracowywanej z udziałem m.in. doc. doc.: M. Grochowskiego, Z. Saloniego i J. Sambor). Przyjmuje się - z pewnymi odstępstwami - zasady kwalifikacji gramatycznej stosowane w SJAM. Kolejną wersję tej instrukcji przygotowuje obecnie doc. Z. Saloni. Hasła podaje się w transkrypcji i we współczesnej formie fonetycznej. Archaiczne formy fonetyczne i ortograficzne występujące w tekstach Norwida będą umieszczane w Słowniku z odsyłaczem do ich postaci współczesnej. Oboczne formy fonetyczne, ortograficzne i fleksyjne będą gromadzone w jednym artykule hasłowym. Natomiast odmianki słowotwórcze traktowane będą w zasadzie jako różne jednostki leksykalne.

Drugi egzemplarz maszynopisu jest podstawą do opracowania komputerowego, w wyniku którego planuje się uzyskać konkordancje i indeksy.

Wszystkich zainteresowanych działalnością Pracowni zapraszamy do współpracy. Wdzięczni będziemy za wszelkie uwagi i pomysły, które pomogą w realizacji zamierzonych celów.

Barbara Subko
Krzysztof Kopczyński